Szepes Erika

A dallam

Különös ünnepség volt 1957. április 4-én: ott állt az iskola minden tanulója az előírásos ünneplőben: fehér blúz, sötétkék rakott szoknya, fehér térdzokni – bár még vacogtunk egy kicsit a koratavaszi időben az udvaron. Az ünnep elején a recsegő mikrofonból elhangzott az agyongyötört lemezről a Himnusz, majd először az Igazgató bácsi beszélt, furcsán: valami Illés Bélától idézett anekdotával indította azt, hogy mit is ünneplünk; aztán beszélt a Szülői Munkaközösség Elnöke – ez is furcsa volt, mert korábban ilyenkor a Csapattanács elnöke szónokolt –, és hirtelen véget ért az ünnep. Vártuk, hogy a szokott módon felcsendüljenek a szovjet himnusz jól ismert hangjai, majd mehessünk haza. De nem csendültek fel. Az Igazgató bácsi és a pódiumon nyüzsgő néhány tanár pusmogni kezdett, toporogtak, szemlátomást zavarban voltak, a technikai vezető – a portás bácsi – egy lemezzel a kezében ide-oda lépegetett a tanárok és a zenegép között. Végül, az Igazgató bácsi teljes tekintélyét bevetve, maga ment a lemeztárat képező dobozhoz, amelyben kétfelé elkülönítve, borítójukban sorakoztak a lemezek: emitt az ünnepiek, amott a bármilyenek, és az Igazgató bácsi tehetetlenségét leplező határozottsággal kiemelt egy lemezt, és odaadta a csúcstechnikának. A portás bácsi rántott egyet a vállán, és feltette a kapott lemezt.

Már az első hangokra teljesen elcsitult a zsibongó lánysereg: egy soha nem hallott, szokatlanul fenséges, gyönyörű kórus énekelt valami hasonlíthatatlanul lélekbe markoló dallamot. Amikor a végén a lemez lerecsegett, még percekig csend volt az udvaron. Senki nem tudta, mit hallottunk, de azzal mindannyian egyetértettünk, hogy ilyen szép ünnepzáró dalunk még nem volt.

Később szüleim rendszeresítették zenei élményeimet: bérletet kaptam Hanna nevű barátnőmmel együtt a Zeneakadémia vasárnap délelőtti matinéira. Az első alkalommal mindketten féltünk, hogy unni fogjuk, de egyrészt a műsorvezető személyisége egészen elragadó volt, nagyon értett a gyerekek lelkéhez, – ezen érdemeiért a nevét is hajlandó voltam megtanulni: Lukin László –, és nagyon ügyesen állította össze a műsorokat. Alkalmanként egy-egy témát járt körül, így meg tudta mutatni a műfaj jellemzőit, a darabok hasonlóságát és különbségeit. Az első alkalommal a *tánc* volt a téma: ettől a fülbemászó, könnyen érthető

keringőből, polonézből és mazurkából – Chopin műveiből – szőtt összeállítástól jutott el Erkel Palotásáig és Kodály Galántai táncok című művéig. A keringő mint első motívum igazán lebilincselő volt, egyrészt mert háromnegyedes ütemét már igen sokan ismertük, másrészt jól lehetett hajladozni-dülöngélni a székeken az érzelemdús zenékre. A Palotást később fogadtam csak be, amikor a szalagavatón a kötelező táncok – nem is könnyű – egyike volt: a Kodály-mű méltóságát csak felnőtt fejjel és a tánc származása és felhasználása jelentőségének megértése után tudtam felfogni.

A második téma az *álarcosbálok* és a *barkarolák* voltak: Lukin előadásában színes forgatagként elevenedtek meg előttünk a „túl komoly, felnőtteknek való darab" megítélés miatt a gyerekektől elzárt Szentiványéji álom maszkos szereplői, és Lukin még a Shakespeare-dráma szövegét is a gyermekfülekhez hajlította. Az időben utána következő minden maszkos darabról persze nem tudott beszélni és bemutatót tartani, csak Weber, Rossini és Donizetti műveiről, és nagyon érdekesen, a szövevényes mesét szálakra bontva Schumann Karneváljáról, melyben a bohócvilág jellegzetes alakjai, Pierrot és Harlequin, a szomorú és vidám bohóc éppúgy megtalálható, mint Florestan (a szenvedélyes) és Eusebius (az álmodozó). A Karnevál világa varázslat: segítségével találkozhatunk Chopinnel és Paganinivel is.

És haladt az idő a zenetanulás hangszeres óráin is, ahol a zongora mellett szolfézst is kellett tanulni, amit a többiek általános közutálatával szemben én szívesen tanultam, egyrészt mert kiskamasz szívem teljes őrületével beleszerettem a szolfézstanárba, aki alig tíz évvel volt idősebb, másrészt mert volt bátorsága felborítani az előírt tanmenetet, és nem szolfézst tanított, hanem zenetörténetet. Ami azt jelentette, hogy a könnyebbektől a nehezebbekig meghallgattuk a legnagyobbak zenéit, kottát, sőt partitúrát kaptunk hozzá, és a kötelező szolfézsanyagon túl megtanultuk, mi az a moduláció, hogyan siklik át egy dallam szinte észrevétlenül egy másik hangnembe. És sokat énekeltünk: Bartók összes egynemű kórusát, Kodály megzenésítéseit (a legszebb talán az Öregek és az Esti dal volt), és Beethoven- meg Muszorgszkij-dalokat. Káprázatos panorámát tárt fel előttünk Dobszay László, aki szolfézstanárnak éppoly kiváló volt, mint zenetörténésznek és középkorkutatónak. Érthetetlen volt, hogy ez a kiemelkedő tehetségű ember miért tanít szolfézst általános iskolában, amikor a vele együtt végzett – talán nem is olyan nagy formátumú zenészek – a konzervatóriumba, vagy egyenesen a Főiskolára kerültek. A választ sejthettem volna: politikai okokból: 1956-os volt. Csak így. Nem gyilkos, nem rabló: 1956-os. Neki köszönhetően

folyamatosan olvastam kottát, blattoltam, és megtanultam akár két szólamot is egyszerre hallani. De még a vele hallgatott rengeteg szép mű között sem találtam meg azt a gyönyörű kórust, az én dallamomat.

Minthogy ilyen kiválóra sikeredtem szolfézsból, elindítottak az országos szolfézsversenyen. Egészen a legfelső fokig jutottam, aholis a döntős darabot a kezembe nyomták. A zsűri vörös posztóval leterített, hosszú asztalnál ült, piros muskátlik között, és a piros muskátlik között észrevettem a zsűrielnököt, magát Kodály Zoltánt. Bénítólag hatott. Megrémültem, amikor az elém tett darabot megnéztem, mert tele volt félhangokkal. Mi a hivatalos zongoraórákon és a hivatalos szolfézson nem tanultunk félhangokat, azaz kis szekundot. Nem mertem bele-kezdeni a tiltott hangokkal teli darabba. Hosszú vívódásomat látva a zsűri elnöke, maga Kodály Zoltán megkérdezte: - Nos, nem tudod el-olvasni? – De igen – rebegtem, a tisztelettől és a félelemtől félholtan, – de hát ebben félhangok vannak, és mi még nem tanultunk félhangokat, és azt mondták, hogy ilyeneket ne is ismerjünk fel! – De gyermekem –, mondta Kodály kedvesen, de egyben leereszkedően. – Ha látod a fél-hangokat, akkor el is tudod énekelni! – Ott ült velem szemben az Isten, ősz haja félhosszúra vágva, féloldalt a szeme elé fésülve – nem értettem, miért süti le mindig a szemét, aztán megtudtam, hogy rosszul lát.

Tehát maga az Isten szólított fel, hogy hágjam át az iskolai tilalmat, („félhangokat nem ismerünk!"), tehát elénekeltem a dalt. Igen egyszerű volt, a Varga Julcsa bő szoknyája kezdetű népdal. A versenyt csak azért nem nyertem meg, mert olyan sokáig haboztam. De így is második lettem, és magától Kodálytól kaptam meg az ajándékkönyvemet. Égett az arcom, éreztem, hogy a fülem is lángol, meg se néztem, mit kaptam, csak elsötétült tekintettel bukdácsoltam a székemig.

Otthon megnéztem a könyvet: Chitz Klára: Muzsikus Péter kalandjai. Ezt a könyvet pedig el kell olvasni, mert Kodály sajátkezűleg adta, és saját kezével írt is bel valamit, ami több volt, mint dedikáció. Mindenkihez szóló intés és tanítás volt, amit akkor még nem is értettem. A könyv a polcomon díszhelyen áll, és a dedikáció ott ékeskedik benne a szép szöveggel: „hogyha sikerül 6–10 év között olyan élményt adni a gyermeknek, hogy elragadtatást érezzen, megkérdezze: Mi ez a gyönyörű? – akkor már el van látva egész életre. Az ilyen élmény után jöhet a tanulás, és akkor már van értelme és alapja, van mire építeni." Valami titokzatos vonzást éreztem a könyv iránt, ha már ezzel a dedikációval szánta nekem Kodály, és úgy éreztem – inkább reméltem –, hogy közelebb fog vezetni az én dallamomhoz. Olvasni kezdtem. A mese főhőse egy kisfiú, aki egy komolyzenei koncertre megy a szüleivel, ahol

„egy idő után nem bír magával, olyan érzés kapja el, mintha repülne. Izgatott! Örül! Maga sem tudja, hogy miért… Egyszerre csak felugrik és a maga vékony gyermekhangján ő is énekli a DALLAM-ot, mely a pódiumról feléje árad." Nem tudja, mit hallott, de megszállottan kezdi keresni a zene hatalmas óceánjában azt az egyetlen, gyönyörűséges valamit. A könyv Péter kalandozása a hangok birodalmában.

Furcsa párhuzamot éreztem Muzsikus Péter vándorútja és az én belső keresésem között: mindketten valami lenyűgöző, de ismeretlen dallamot kerestünk a hangzó űrben. A könyv végére kiderült, hogy Muzsikus Péter megtalálta a dallamot, kottája benne volt a könyvben is, amit akkor már én is el tudtam olvasni, el is énekeltem, és nagy szívdobogással jöttem rá, hogy az én dallamom azonos az övével, méghozzá Beethoven IX. szimfóniájának rendhagyó, IV. tétele, amelyben a zeneszerző lelke már annyira csordultig van dallamokkal, harmóniákkal, hogy úgy érzi: tágítania kell a zenét, és emberi hangokkal teszi az egész világot betölthetőbbé. A könyvben a dallam neve is megvan: Örömóda. Igen, az öröm volt az, ami engem a hideg udvaron átmelegített, és Muzsikus Pétert a koncerten éneklésre késztette.

Ezután persze még nagyon sokszor hallottam, hangversenyeken, lemezen, leválasztva a szimfóniáról, és mindig felidézte bennem azt az első örömöt. Hát amikor még azt is megtudtam, hogy Schiller a vers eredetijében nem is *Freude*t írt, hanem *Freiheit*et, amit a cenzúra miatt kénytelen volt megváltoztatni. Számomra így lett még magasztosabb ez a kórus.

A dallam diadalútja a változtatás után töretlen volt. Az Örömódát 1972-ben az Európa Tanács tette meg himnuszává, Herbert von Karajan hivatalos átiratában, szöveg nélkül, hogy a soknyelvű Európában ne legyen probléma az éneklés nyelve. 1985-ben az Európai Unió a Beethoven-dallamot választotta az EU himnuszává, ugyancsak szöveg nélkül.

Nagy embernek és nagy zenésznek kellett arra vállalkoznia, hogy helyreállítsa az eredeti szöveget: 1989. november 9-én a Berlini Fal lebontásakor Leonard Bernstein a szimfónia IV. tételének kórusát a Schiller szándékából és reményéből sarjadt Freiheit szóval énekeltette.

Az Örömóda kapcsolódni kezdett a mi történelmünkhöz is. Az Uniós csatlakozás bejelentésének hírére 2003. augusztus 19-én a Hősök terén 4000 hangon és 250 hangszeren lendült a magasba, és diadalittasan beborította fél Budapestet.

2018. április 14-én, óriási tüntetés volt, elképesztően nagy tömeg gyűlt össze. Hömpölygött, hullámzott a tömeg, szinte ringatott az összemosódó hangzavar. Zászlók, táblák színes forgataga – mintha ünnepelni jöttünk volna

Amikor a hivatalos program véget ért, és besötétedett, a tömeg nem mozdult: érezhetően várakozott. Akkor felzendült a magasból a Himnusz, amit a százezres tömeg a megafonnal együtt énekelt. Még így, a tömegben is érzem a könnyeimet. A Himnusz alatt nekem mindig sírnom kell. A Himnusz után felhangzó első akkordokra a tömeg morajlani kezdett, a moraj belefolyt a gépzenébe. Az Örömóda zengett százezer torokból. A mobiltelefonok lámpái folyamatosan égtek, és – fáklya helyett – az emberek a mobiltelefonok fényére hajladoztak jobbra-balra, együtt, egy ütemre lengtek a karok. Százezer hang és százezer mobilfény indult el a Kossuth térről, és vitték az Örömódát az utcákon át, be a városba, át a Dunán, át Budára. Még a házak is mintha hajladoztak volna.

A tér, a város és a tömeg Örömódában úszott. A Himnusz és az Örömóda az emberek kettős vallomása volt arról, hogy hová akarnak tartozni: két hazához, a kisebb, a régtől miénk szülőföldhöz, és a nagyobb, a nemrég szerzett hatalmas hazához, Európához.

Évtizedek óta ez volt az első, igazi közösségélményem. Ki is rázott a hideg, miközben hazafelé menet tíz centivel a járda felett siklottam, és rájöttem, milyen igaza volt Schillernek, amikor az eredeti versszövegbe Freiheitet írt, hiszen szabadság nélkül nincs öröm. Freude, Freiheit, énekeltem magamban egészen hazáig. Közben eszembe jutott Kodály szép ajánlása is a Muzsikus Péter könyvbe: ha sikerül olyan élményt adni a gyereknek, hogy elragadtatást érezzen, megkérdezze: Mi ez a gyönyörű?, akkor már el van látva. Hát ez olyan élmény volt.